

Materiał roboczy opracowany przez Regionalny Panel Ekspertów oraz Regionalne Forum Inicjatyw Pozarządowych województwa zachodniopomorskiego będący podstawą do dyskusji podczas VII Ogólnopolskiego Forum Inicjatyw Pozarządowych przygotowany na potrzeby strategii rozwoju sektora obywatelskiego

Obojętność, impotencja, abstynencja, zaangażowanie – wokół roli organizacji pozarządowych w polityce lokalnej. Co gdyby aktywiści rządili gminą?

I. WSTĘP

Czym jest polityka? Jak ją zdefiniować? Najczęściej pojęcie to kojarzy się ludziom pejoratywnie: jako walka o władzę i o wpływy dla osiągnięcia swoich prywatnych interesów, a nie jako podejmowanie działań dla dobra ogółu; jako korzystanie z przywilejów, a nie branie odpowiedzialności.

Traktując politykę jako działanie na rzecz interesu publicznego łatwo dojść do wniosku, że większość organizacji pozarządowych (OP) jest zaangażowana politycznie, bo nie działa w próżni, a prowadzone przez nią działania skutkują mniejszymi lub większymi zmianami w społecznościach lokalnych.

Na potrzeby niniejszego opracowania wprowadzono dodatkowe rozróżnienie związane z aktywnością polityczną OP dzieląc ją na trzy poziomy:

- poziom 1: aktywność polityczna polegająca na oferowaniu społeczności określonych działań wynikających z celów statutowych danej OP (np. w obszarze kultury, edukacji, sportu, pomocy społecznej), często prowadzonych na zlecenie organów publicznych i za pieniądze publiczne;
- poziom 2: aktywność polityczna związana z angażowaniem się w życie społeczności lokalnej, poprzez np.: udział w konsultacjach, uczestnictwo we wspólnych zespołach (np. Rady Działalności Pożytku Publicznego), wyrażanie opinii w sprawach dotyczących społeczności, itp.;
- poziom 3: aktywność polityczna polegająca na startowaniu OP lub jej przedstawicieli w wyborach do władz wykonawczych/stanowiących lub sprawowaniu władzy wykonawczej/stanowiącej.

Korzystając z powyższego rozróżnienia należy zauważyć, że zdecydowana większość OP ogranicza się do aktywności na poziomie 1, niewiele z nich decyduje się na uczestnictwo w życiu publicznym na poziomie 2, a jeszcze mniej prowadzi aktywność w znaczeniu, które wskazuje poziom 3.

II. DIAGNOZA

1. Obszar LUDZIE W ORGANIZACJACH

- Większość organizacji pozarządowych działa w oparciu o społeczną pracę osób, które mają również inne obowiązki zawodowe. Tym ludziom starcza czasu na zaangażowanie się

w sprawy organizacji za poziomie 1, nie mają już go tyle, by zaangażować się na poziomie 2 czy 3.

- Część działaczy pozarządowych uważa, że brakuje im kompetencji, by angażować się na poziomie 2 czy 3, bo tego rodzaju zaangażowanie wymaga większej wiedzy / umiejętności, w związku z czym zatrzymują się na poziomie 1, gdzie czują się ekspertami i tu wolą wzmacniać swoją aktywność.
- Zaangażowanie się organizacji w aktywność polityczną na poziomie 2 i 3 wymaga szerszej świadomości społecznej, obywatelskiej czy dotyczącej roli tego sektora, a tego wielu działaczom OP brakuje.
- System wyborczy w większości przypadków (poza wyborami samorządowymi w małych społecznościach) promuje duże, silne ugrupowania i nie sprzyja komitetom obywatelskim, społecznikom, grupom mniej sformalizowanym, osobom indywidualnym. To jedna z przyczyn trudności w angażowaniu się przedstawicieli OP w działalność na poziomie 3.
- Choć w małych społecznościach aktywiści i społecznicy naturalnie są postrzegani jako lokalni liderzy i wygrywają wybory do Rad, to często zdarza się, że nie mają potem większego wpływu na stanowione prawo miejscowe, bo nie należą do partii, klubu, czy grupy interesu. To zniechęca ich do prowadzenia działań na poziomie 3.
- Przedstawiciele OP obawiają się często odpowiedzialności, konfliktów między grupami interesu z którymi to zjawiskami wiąże się rządzenie / współrządzenie; sprawowanie władzy wymusza również konieczność dokonywania wyboru przy podziale dóbr, powoduje publiczną weryfikację kompetencji. Skłania to OP do poprzestawiania na aktywności co najwyżej na poziomie 2.

2. Obszar FINANSE ORGANIZACJI

- Duża część OP jest uzależniona od źródeł publicznych, często samorządowych, które stanowią główne bądź jedyne źródło finansowania ich działań; brakuje im stabilności finansowej. To skutkuje przedmiotowym traktowaniem organizacji przez władze lokalne, a z drugiej strony – skłania OP do politycznego angażowania się na poziomie 2 lub 3 dla koniunkturalnych celów polegających na zapewnieniu finansowania działań organizacji w kolejnym roku.
- Wiele OP nie ryzykuje angażowania się na poziomie 3 (na przykład poprzez popieranie w wyborach określonych kandydatów), z obawy, że ich przegrana może skutkować negatywnymi konsekwencjami finansowymi dla organizacji (na przykład brakiem dotacji).
- Istniejące regulacje formalno-prawne niestety nie zachęcają do przejrzystości – organizacje radnych mogą otrzymywać środki publiczne w trybie konkursowym, natomiast nie mogą w trybie ustawy o zamówieniach publicznych.

3. Obszar WIZERUNEK ORGANIZACJI I SEKTORA

- Przykłady pokazują, że gdy przedstawiciele OP się mobilizowali i wygrywali wybory jako komitet obywatelski lub OP, to mieszkańcy zaczęli postrzegać je jak partie polityczne, przyklejono im „łatkę” polityczną, co utrudniło prowadzenie innych działań. Negatywnie odbijało się również na postrzeganiu wszystkich OP w danej społeczności.

- Niektórzy liderzy III sektora często prezentują go jako niepolityczny, przez co wielu działaczy OP uważa, że nie jest dobre i wskazane angażować się na poziomie 3. Powiązane jest to również z ogólnym obrazem “polityki” w Polsce (propagowanym przez media), zgodnie z którym nie da się w polityce robić czegoś pozytywnego, a na pierwszy plan wysuwa się walka o swoje interesy, wspieranie “swoich” ludzi itp.
- Bardzo dużo działań proobywatelskich, aktywizujących, edukacyjnych realizowanych przez organizacje pozarządowe na poziomie 2 ma przypisywane ukryte intencje, np. że są wstępem do rozpoczęcia działań na poziomie 3.
- Organizacje strażnicze działające na poziomie 2 są postrzegane często jako opozycyjne wobec władz. To efekt niskiej gotowości (czasem wynikającej z niewiedzy) do jawności po stronie publicznej i pozarządowej.
- OP, które chciałyby być aktywne na poziomie 2 zarzuca się, że jeśli korzystają z publicznych pieniędzy to ich niezależność jest wątpliwa a formułowane opinie nie są obiektywne.
- Niektóre partie dostrzegają potencjał organizacji i namawiają liderów do startowania z ich list zazwyczaj tuż za politykami czyli z odległych miejsc. Istotnym problemem w starcie na liście partyjnej jest często tłumaczenie się przedstawicieli OP iż nie podzielają oni poglądów danej partii ale chcą działać w imię dobra wspólnego.
- Mieszkańcy którzy brali udział lub angażowali się w działania OP w momencie startu jej lidera w wyborach w większości uważają (o ile sami nie uczestniczyli w dyskusji nad startem), że oni i ich sprawa zostali wykorzystani do czyichś interesów.

4. Obszar WSPÓŁPRACA WEWNĄTRZ SEKTORA

- OP generalnie słabo ze sobą współpracują, trudno jest im tworzyć trwałe porozumienia na rzecz określonych celów, a zaangażowanie na poziomie 3 a czasami nawet 2 wymaga często zintegrowania się, otwarcia się, zaufania w celu uzgadniania wspólnych stanowisk czy tworzenia wspólnych list wyborczych.

III. WNIOSKI I REKOMENDACJE. ADRESACI REKOMENDACJI. SPOSOBY WDRAŻANIA

Poziom 1 oznacza, że OP aktywnie prowadzą swoje działania na rzecz realizacji celów statutowych i samodzielnie wzmacniają się w tym zakresie. Ten poziom nie wymaga reakcji. Uwagę należy więc skupić przede wszystkim na działaniach, które wzmacniają w OP poczucie potrzeby i sensu rzeczywistego angażowania się w życie publiczne na poziomie 2.

Z kolei po to, by poprawiać jakość rządzenia, zarówno na szczeblu lokalnym, regionalnym, jak i centralnym czy europejskim, jedną z wykorzystywanych strategii może być zachęcanie działaczy OP do zaangażowania się na poziomie 3 oraz proponowanie różnego rodzaju zmian w prawie, które tego rodzaju zaangażowanie będą ułatwiać.

Rekomendacje dotyczące zwiększenia aktywności OP na poziomie 2:

Rekomendacja: Wskazane jest tworzenie porozumień organizacji pozarządowych, które włączają do współpracy aktywnych mieszkańców.

Adresaci: lokalne organizacje wspierające, działające w obszarze rozwoju lokalnego; wszystkie OP.

Sposoby wdrażania: doradztwo i szkolenia dla OP; wymiana informacji między organizacjami; inwentaryzacja i korzystanie ze swoich zasobów; inicjowanie wspólnych przedsięwzięć.

Rekomendacja: Jednym z zadań stojących przed OP jest zmienianie wizerunku polityki: pokazywanie, że powinna być działaniem na rzecz interesu publicznego, promowanie przekazu, że działalność w organizacji pozarządowej (doświadczenie i wiedza, która jest jej efektem) upoważnia do zabierania głosu w sprawach „politycznych”. Należy przestać budować wizerunek sektora jako niezaangażowanego w politykę, apolitycznego, natomiast promować przekaz, że działalność w OP upoważnia do zabierania głosu w sprawach publicznych, że jest wyrazem troski o rozwój lokalny i nie ma na celu budowania kapitału politycznego na przyszłość.

Adresaci: wszystkie OP; media.

Sposoby wdrażania: aktywny udział w debacie; zajmowanie stanowisk; wyrażanie opinii; proponowanie rozwiązań; upowszechnianie stanowisk organizacji poprzez strony WWW, media społecznościowe; organizowanie paneli eksperckich; wysyłanie komunikatów prasowych; audycje radiowe, programy telewizyjne.

Rekomendacja: Należy upowszechniać i komentować koniunkturalne zachowania OP angażujących się na poziomie 2 tylko po to, by zapewnić sobie dostęp do publicznych środków.

Adresaci: organizacje strażnicze; wszystkie OP.

Sposoby wdrażania: prowadzenie działań strażniczych; monitorowanie działań wewnątrz III sektora; upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie przejrzystości działań.

Rekomendacja: Konieczne jest edukowanie przedstawicieli OP w obszarze niepublicznych źródeł finansowania, tak aby OP mogły finansować swoje działania w coraz większym stopniu z tego rodzaju źródeł (darowizny od osób fizycznych / osób prawnych; zbiórki publiczne; crowdfunding i in.).

Adresaci: OP; obywatele; radni; urzędnicy; media; organizacje wspierające; biznes

Sposoby wdrażania: upowszechnianie dobrych praktyk; wypracowywanie i promowanie rozwiązań współpracy biznesu z OP na szczeblu lokalnym; szkolenia, doradztwo; kampanie społeczne.

Rekomendacja: Należy na bieżąco monitorować jakość działań, które w założeniach miały zwiększać aktywność organizacji za poziomem 2 (np.: mechanizmy konsultowania z OP lokalnych polityk, strategii, aktów prawnych i ich udział w tych procesach; partnerstwa publiczno-społeczne; Rady Działalności Pożytku Publicznego, i in.).

Adresaci: OP; organizacje strażnicze; organizacje wspierające.

Sposoby wdrażania: szkolenia, doradztwo; upowszechnianie dobrych rozwiązań, np. konkursy dla „najlepszych ...”, „najgorszych ...” (na poziomie danego samorządu); monitoring

projektów rozwiązań; ewaluacja pracy wspólnych zespołów, partnerstw; tworzenie standardów i weryfikacja działań.

Rekomendacja: III sektor powinien dbać o istnienie i przestrzeganie przejrzystych zasad współpracy administracji (władza wykonawcza/władza stanowiąca) i OP.

Adresaci: Rady Działalności Pożytku Publicznego; porozumienia OP; organizacje wspierające; OP; obywatele.

Sposoby wdrażania: monitoring; upowszechnianie dobrych praktyk; wypracowywanie rozwiązań; proponowanie rozwiązań; zajmowanie stanowisk.

Rekomendacja: Wskazane jest prowadzenie działań na rzecz tego, by "kultura działania", "kultura aktywności" zastąpiły wszechobecną „kulturę papieru”.

Adresaci: OP; organizacje wspierające; organizacje „wiodące” (z potencjałem i pozycją do wyznaczania kierunków działań, wyznaczania standardów).

Sposoby wdrażania: działania lobbystyczne na rzecz „odbiurokratyzowania” aktywności społecznej na poziomie krajowym.

Rekomendacja: Warto w większym stopniu wykorzystywać JST do przekazywania informacji o źródłach finansowania innych niż lokalne.

Adresaci: OP; JST.

Sposoby wdrażania: szkolenia, doradztwo; spotkania informacyjne; tworzenie Centrów OP; platform internetowych.

Rekomendacja: Powinna być budowana płaszczyzna współpracy z radnymi oraz wójtami/burmistrzami/prezydentami w celu promocji i upowszechniania wiedzy o III sektorze i jego znaczeniu.

Adresaci: OP; JST.

Sposoby wdrażania: cykliczne i systematyczne kontakty (spotkania, imprezy...).

Rekomendacje dotyczące zwiększenia aktywności OP na poziomie 3:

Rekomendacja: Konieczna jest zmiana ordynacji wyborczych, które poza wyborami samorządowymi w małych miejscowościach promują duże, silne ugrupowania partyjne.

Adresaci: parlamentarzyści; OP; obywatele.

Sposoby wdrażania: działania lobbystyczne (np. kampanie upowszechniające; działania edukacyjne; spotkania z parlamentarzystami).

Rekomendacja: Wskazane jest ograniczenie liczby kadencji do dwóch następujących po sobie przez radnych oraz wójtów/burmistrzów/prezydentów.

Adresaci: parlamentarzyści; OP; obywatele.

Sposoby wdrażania: działania lobbystyczne (np. kampanie upowszechniające; działania edukacyjne; spotkania z parlamentarzystami); pokazywanie złych praktyk.

Rekomendacja: Należy organizować kampanie przybliżające istotę działania III sektora mieszkańcom, tak aby codzienna działalność OP przekładała się na większą rozpoznawalność w czasie wyborów.

Adresaci: OP.

Sposoby wdrażania: akcje/wydarzenia promocyjne, upowszechniające; kampanie promujące liderów lokalnych; upowszechnianie dobrych praktyk.

Rekomendacja: W mniejszych gminach, gdzie system wyborczy daje szansę wyboru kandydatom niezależnym, rekomendowany jest udział w wyborach nawet pojedynczych kandydatów. Wyborcy muszą wiedzieć, czy głosują na reprezentanta partii, który przy okazji ma doświadczenie pozarządowe, czy na lidera NGO.

Adresaci: kandydaci w wyborach; władze OP wystawiających kandydatów w wyborach.

Sposoby wdrażania: aktywna, otwarta komunikacja kandydata z otoczeniem, jednoznacznie wskazująca reprezentowaną organizację/organizacje.

Rekomendacja: W przypadku udziału w wyborach osoby z OP ważne jest, by program wyborczy był tożsamy z celami/działaniami OP.

Adresaci: kandydaci w wyborach; władze OP wystawiających kandydatów w wyborach.

Sposoby wdrażania: aktywna, otwarta komunikacja kandydata z otoczeniem, jednoznacznie wskazująca reprezentowaną organizację/organizacje; program kandydatów uzgadniany na poziomie najwyższych władz organizacji.

Rekomendacja: W większych gminach, w powiatach i w wyborach do Sejmiku celowe jest powoływanie komitetów wyborczych OP, które reprezentowałyby dane środowisko. Tylko takie rozwiązanie daje realne szanse na wybór.

Adresaci: porozumienia OP; OP.

Sposoby wdrażania: wymiana informacji; powołanie komitetów wyborczych.

Rekomendacja: należy wypracować przejrzyste mechanizmy finansowania ze środków publicznych organizacji, których członkowie są radnymi samorządowymi.

Adresaci: samorząd lokalny; posłowie; organizacje strażnicze.

Sposoby wdrażania: wypracowanie zmian prawnych lub też sposób postępowania w przypadku startu w konkursie i przyznawania środków OP, których członkami są radni lub też decydenci samorządowi.

Rekomendacja: należy wypracować mechanizmy angażowania członków i działaczy OP w proces decydowania o politycznym zaangażowaniu organizacji i liderów.

Adresaci: organizacje wspierające OP; organizacje strażnicze.

Sposoby wdrażania: szkolenia i promocja dobrych praktyk.